

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΘΑΣΟΥ ΚΑΙ ΚΑΒΑΛΑΣ
ΟΠΩΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΤΑΙ ΣΤΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΠΛΟΙΩΝ

Κωνσταντίνος Ι. Χιόνης

Η απελευθέρωση της Θάσου και η εγκατάσταση των πρώτων Αρχών στο νησί υπήρξε αντικείμενο μιας παλιότερης έρευνάς μου που στηρίχτηκε μόνο σε τοπικές πηγές¹. Το ίδιο συνέβη και μ' ένα άλλο άρθρο μου που αναφέρεται στην απελευθέρωση της Καβάλας². Σήμερα, όμως, τα ημερολόγια των πολεμικών πλοίων της εποχής εκείνης έρχονται να διαφωτίσουν αρκετές άγνωστες και σκοτεινές πτυχές της απελευθέρωσης Θάσου και Καβάλας. Έρχονται να μας κάνουν γνωστές τις διαταγές που εκδόθηκαν, τα σχέδια που εκπονήθηκαν κι εκτελέστηκαν, τις συγκρούσεις Ελλήνων και Βουλγάρων στην περιοχή του Παγγαίου, τις παρεμβάσεις των πολεμικών πλοίων στα πολεμικά γεγονότα της ξηράς κ.ο.κ.

Από το ημερολόγιο του «Αβέρωφ» μαθαίνουμε ότι το σχέδιο κατάληψης των νησιών του βορείου Αιγαίου εκπονήθηκε στις 17-10-1912 και οι σχετικές διαταγές καταρτίστηκαν από τον Σ. Ι. Δούση, κυβερνήτη του «Αβέρωφ», και προέβλεπαν άμεση και συντονισμένη δράση του στόλου για απελευθέρωση στις 18-10-1912 των νησιών Ίμβρου - Θάσου - Σαμοθράκης και Αγίου Ευστρατίου. Στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» σημειώνεται: «*Τα μέλλοντα να καταλάβουν την Θάσον πλοία αποπλέουν την 5 μ.μ. πρώτον διερχόμενα εκ Κάστρου της Λήμνου διά να συνοδεύσουν έως εκεί τον «Πέλοπα», εφ' ου επέβη άγημα πεζοναυτών υπό έφεδρον ανθυποπλοίαρχον. Το άγημα τούτο θέλει χρησιμεύσει διά την φρούρησην του Κάστρου, του αυτόθι ευρισκομένου στρατού κατοχής διαταχθέντος να επιβή του «Πέλοπος», καθότι προορίζεται διά την κατάληψιν της Θάσου»³.*

1. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Η απελευθέρωση της Θάσου το 1912 και η εγκατάσταση των πρώτων Αρχών, περ. Θασιακά, τ. 2(1985), σ. 17-37.

2. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Η απελευθέρωση της Καβάλας απ' τους Βουλγάρους, περ. «Μακεδονική Ζωή», 13/40-42.

3. Βλ. Σ. Ι. Δούση, Το ημερολόγιον του κυβερνήτου «Γ. Αβέρωφ» κατά τους πολέμους 1912-1913, Αθήνα 1940, σ. 70.

Το σχέδιο εκτελέστηκε με μεγάλη ακρίβεια και ταχύτητα. Ο «Αβέρωφ» με τα «Ψαρά» και τη «Ναυκρατούσα» κατέλαβαν, πράγματι, με 150 άνδρες την Ίμβρο και στη συνέχεια με 60 άνδρες τη Σαμοθράκη. Ταυτόχρονα ο «Κανάρης» με το τορπιλοβόλο 14 καταλάμβαναν με 25 άνδρες τον Άγιο Ευστράτιο, ενώ τα πολεμικά «Σπέτσει», «Ύδρα», «Θύελλα» και «Λόγγη» με τον «Πέλοπα», που μετέφερε το άγημα των πεζοναυτών, καταλαμβάνουν το πρωί της 18ης Οκτωβρίου 1912 τη Θάσο.

Η επιχείρηση της κατάληψης των νησιών ξεκίνησε από τις 6 το πρωί. Η πρώτη ομάδα των πλοίων με 210 άνδρες κατέφθασε στις 12 και 35' στο Κάστρο της Ίμβρου, όπου αποβίβασε ναυτικό άγημα 150 ανδρών, το οποίο και κατέλαβε το νησί. Στις 2 και 30' ο «Αβέρωφ» ξεκίνησε για κατάληψη της Σαμοθράκης. Μόλις ξεκίνησε, όμως, ραδιογράφησε με το Μοίραρχο, πλοίαρχο Π. Γκίνη, που είχε καταλάβει τη Θάσο, έδωσε ορισμένο στίγμα για συνάντηση και των υπόλοιπων πλοίων που είχαν διασκορπισθεί. Από το Μοίραρχο έμαθε για την αναίμακτη κατάληψη της Θάσου και ότι είχαν παραδοθεί οι Αρχές του νησιού μαζί με 34 στρατιώτες και χωροφύλακες⁴. Στις 3 μ.μ. ο διασκορπισμένος ελληνικός στόλος άρχισε να συγκεντρώνεται. Τελευταία ήρθαν στις 6 η ώρα και 15 λεπτά τα πολεμικά πλοία που κατέλαβαν τη Θάσο και έτσι όλος σχεδόν ο στόλος που διατέθηκε για την κατάληψη των βόρειων ελληνικών νησιών του Αγαίου έπλεε όλη τη νύκτα της 18ης προς 19ην Οκτωβρίου 1912 μεταξύ Σαμοθράκης, παραλίας Θράκης και Θάσου. Στις 20 -10-1912 ο κυβερνήτης του «Αβέρωφ» επικοινωνήσε με το «Σπέτσει» και έμαθε κάποιες λεπτομέρειες για την κατάληψη της Θάσου, τις οποίες και αναφέρει στο ημερολόγιό του. Έτσι σημειώνει: «Ο ενθουσιασμός των κατοίκων ήτο φαίνεται απερίγραπτος. Ούτοι ησπάζοντο τας χείρας των αξιωματικών, άμα δε τη αποβάσει απαξάπαντες έρριψαν τα φέσια των εις την θάλασσαν. Και ήσαν τόσα πολλά τα φέσια, ώστε ο όρμος εκοκίνησε»⁵.

Στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» αρκετές φορές μνημονεύεται η Θάσος, η Καβάλα και η περιοχή των Ελευθερών. Σε σημείωση που καταχωρείται στις 24-10-1912 αναφέρεται ότι οι κάτοικοι της Καβάλας ζήτησαν να καταληφθεί η πόλη τους από την Ελλάδα. Στη σχετική σημείωση αναφέρεται: «Διερμηνεύς προξενείου Καβάλας έγραψεν ημίν ότι στρατός τουρκικός εν αποσυνθέσει. Οι κάτοικοι Καβάλας, χριστιανοί και μωαμεθανοί, συνελθόντες απεφάσισαν παράδοσιν πόλεως. Παραμένει αυτόθι εξ Αρχών μόνον Διοικητής. Στρατιώται αφωπλίσθησαν και ενεδύθησαν πολιτικός ενδυμασίας. Απεφάσισαν να τυφεκίσωσι πάντα στρατιώτην, όστις τυχόν ήθελε πυροβολήσει εναντίον στρατού καταλήψεως, εδήλωσαν ότι προτιμώσι κατάληψιν παρά Ελλάδος μη επιθυμούντες Βουλγάρους»⁶.

4. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 70-71.

5. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 74.

6. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 76-77.

Στις 10-12-1912 σημειώνεται ακόμα στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» ότι ο Διοικητής της Θάσου ζήτησε βοήθεια, γιατί πληροφορήθηκε ότι οι Βούλγαροι ετοιμάζαν να τον εκδιώξουν από τη Θάσο, πληροφορία μάλλον ανακριβής⁷. Ο ίδιος Διοικητής αναφέρει από τη Θάσο στις 22-4-1913 «ότι ένεκα των υπερβολικών κατά των ημετέρων πιέσεων των βουλγαρικών εν Καβάλα Αρχών, τα εκεί πράγματα έχουν φθάσει εις το απροχώρητον»⁸. Ήδη Βούλγαρος λοχίας κατέβασε από ένα κατάστημα την ελληνική σημαία και ξυλοκόπησε τον καταστηματάρχη⁹, ενώ 3-4 ελληνικά ιστιοφόρα κρατούνταν στην Καβάλα και δεν τ' άφηναν οι Βούλγαροι ν' αποπλεύσουν¹⁰.

Από τις 25-4-1913 αρχίζουν οι μικροσυμπλοκές Ελλήνων και Βουλγάρων στην περιοχή του Παγγαίου. Πρώτα στο Παλαιοχώρι και Δρανίτσα και την άλλη μέρα (26-4-1913) στην Άγγιστα, Γέφυρα, Βουλτσίστα και Ελευθερές¹¹. Στις 29-4-1913 ο «Ιέραξ» μεταφέρει από τη Θάσο τρόφιμα για το στρατό των Ελευθερών¹², που δεινοπαθεί από τις αλληπάλληλες επιθέσεις του πολυάριθμου βουλγαρικού στρατού. Στις 9-5-1913 σημειώνεται και η μάχη της Αγγίστας. Όλα αυτά βέβαια υποχρεώνουν το Υπουργείο ν' αποστείλει μοίρα «προς επιδεικτικήν κατά των Βουλγάρων περιπολίαν από Δεδεαγάτς μέχρι Καβάλας»¹³. Ο ίδιος ο «Αβέρωφ» πλέοντας για Καβάλα «χάριν επιδείξεως» δέχτηκε στις 12-5-1913 βολές πυροβόλων από τρία σημεία της πόλης. Δεν ανταπέδωσε, όμως, ο «Αβέρωφ» για να μην προκαλέσει θύματα στον ελληνικό πληθυσμό της πόλης. Άλλωστε ο ναυπηγός του «Αβέρωφ» υπηρετούσε στο ίδιο πολεμικό πλοίο και καταγόταν από την Καβάλα, όπου διέμενε η μητέρα του¹⁴.

Στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» αναφέρονται ακόμα και οι μετακινήσεις των βουλγαρικών στρατευμάτων για ενίσχυση των θέσεων τους στην ανατολική Μακεδονία. Ιδιαίτερα οι Βούλγαροι συγκεντρώνουν μεγάλες δυνάμεις στις Ελευθερές, προχωρούν στο Σύμβολο και στις 29-5-1913 μεταφέρουν στρατό από την Αλεξανδρούπολη στην Καβάλα για να ισχυροποιήσουν τη θέση τους¹⁵. Στις 4-6-1913 βουλγαρικό εμπορικό πλοίο διέρχεται από τη Θάσο¹⁶, ενώ στις 14-6-1913 ο Διοικητής της Θάσου δίνει την πληροφορία ότι οι Βούλγαροι ετοιμάζονται από το Πόρτο Λάγο μ' ένα σώμα ενισχυμένο από πυροβολικό να καταλάβουν τη Θασοπούλα¹⁷, είδηση που

7. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 156.

8. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 311.

9. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 309-310.

10. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 318.

11. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 313-314 και 322.

12. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 315-316 και 317.

13. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 322-323.

14. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 325-327.

15. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 329-344.

16. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 348.

17. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 351-352.

είχε ως αποτέλεσμα να διαταχθεί ο «Λέων» να μεταβεί για να παρεμποδίσει την κατάληψη της Θασοπούλας από τους Βουλγάρους. Στις 18-6-1913 διατάσσεται ο «Αετός» να μεταφέρει από τη Θάσο στο Σταυρό τους 145 άνδρες της διλοχίας των Ελευθερών που είχαν καταφύγει στο νησί¹⁸, ενώ στις 21-6-1913 κηρύσσεται επίσημα ο αποκλεισμός των παραλίων της Μακεδονίας και Θράκης σ' απόσταση 5 μιλίων από την ακτή¹⁹.

Η εντολή της εικονικής απόβασης πλησίον της Καβάλας δόθηκε στις 23-6-1913. Το γεγονός τούτο αναφέρεται στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» ως εξής: *Ετοιμασία εικονικής αποβάσεως πλησίον της Καβάλας. Ο βασιλεύς θέλων ν' αποσπάσει την προσοχήν των Βουλγάρων προς το μέρος της Καβάλας διατάσσει να προσπαθήσωμεν να επιτύχωμεν τούτο εκτελούντες εικονικήν απόβασιν εις την απέναντι της Θάσου ακτήν, το δε Υπουργείον μας ανακοινοί ότι προς τον σκοπόν τούτον μας αποστέλλει δύο εμπορικά σκάφη εις Θάσον μετ' ολιγαριθμού στρατού και διατάσσει να προστεθεί εις ταύτα και εν ανθρακοφόρον ή ταχυδρομικόν»²⁰.*

Η εκτέλεση της εικονικής απόβασης ανατέθηκε στον αντιπλοίαρχο Ηπίτη, κυβερνήτη του θωρηκτού «Ύδρα», στον οποίο διέθεσαν και τα πολεμικά «Λέων», «Λόγχη», «Ασπίς» και «Μυκάλη». Ο κυβερνήτης του «Αβέρωφ» σημειώνει στις 24-6-1913, ημέρα Δευτέρα: *«Η «Ύδρα», μετά την άφιξίν της εις Θάσον, μας ραδιογραφεί ότι κατέφθασαν αυτόθι τα δύο εμπορικά περί ων το χθεσινόν ραδιογράφημα του Υπουργείου Ναυτικών, αλλά άνευ στρατού, και ότι ήρχισεν ήδη την εκτέλεσιν κινήσεων προδιδοσών απόβασιν του στρατού»²¹.*

Τα όσα αναφέρονται στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» δεν αναιρούνται από άλλες πηγές ως γεγονότα. Υπάρχουν μόνο διαφορές στις λεπτομέρειες που εξηγούνται ανάλογα από ποια σκοπιά βλέπει τα γεγονότα ο αφηγητής. Ο Σ. Ι. Δούσμανης, κυβερνήτης του «Αβέρωφ», είναι γνωστός φιλοβασιλικός, γι' αυτό εξαίρει πάντα το βασιλιά και αποδίδει πρωτοβουλίες άλλων στο βασιλιά, ενώ προβαίνει σε δυσμενείς κρίσεις και παρατηρήσεις για τον προϊστάμενό του Παύλο Κουντουριώτη. Η δημοσίευση του ημερολογίου του πλοίου το 1940 και η μετέπειτα εξαφάνισή του κινεί υποψίες ότι υπήρχαν σημεία στο ημερολόγιο που δεν έπρεπε να έρθουν στο φως της δημοσιότητας.

Γενικά από τα κείμενα που έχουν δημοσιευθεί μέχρι σήμερα, σε συνδυασμό και με τα ημερολόγια των πολεμικών πλοίων που μας έχουν διασωθεί, προκύπτει ότι η Καβάλα καταλήφθηκε από τους Βουλγάρους τον Οκτώβριο του 1912. Από τον Απρίλιο, όμως, του 1913 άρχισαν ήδη στην περιοχή Παγγαίου οι μικροσυμπλοκές

18. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 355.

19. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 357.

20. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 358.

21. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 359.

ανάμεσα σ' Έλληνες και Βουλγάρους. Δύο μήνες αργότερα ξέσπασε ο αναμενόμενος Β΄ Βαλκανικός πόλεμος. Ο ελληνικός στρατός με τις νικηφόρες μάχες που έδωσε στο Κιλίκις και Λαχανά αναπτέρωσε το ηθικό των κατοίκων της Ανατολικής Μακεδονίας. Ο ελληνικός στόλος παρακολουθούσε τον προελαύνοντα ελληνικό στρατό και συμπλήρωνε το έργο εκείνου. Καθημερινά άλλαζε αγκυροβόλιο, ώσπου κατέστησε μόνιμο ορμητήριό του τη Θάσο. Ο ναύαρχος Π. Κουντουριώτης δεν μπορούσε να χρησιμοποιήσει τη ναυτική δύναμή του για να καταλάβει την πόλη, γιατί ήθελε ν' αποφύγει τα θύματα που θα προξενούσε ο βομβαρδισμός. Εκτέλεσε, όμως, την εντολή της εικονικής απόβασης και παραπλάνησε τους Βουλγάρους της Καβάλας. Στο μεταξύ τα αντιτορπιλικά «Λόγγη» και «Λέων», που δέχτηκαν στο Στρουμόνα την επίθεση μιας βουλγαρικής πυροβολαρχίας, με τις οβίδες που έριξαν ανέφλεξαν μια γειτονική πυριτιδαποθήκη της πυροβολαρχίας. Ο βομβαρδισμός αυτός και η ανάφλεξη της πυριτιδαποθήκης διασκόρπισαν ένα απόσπασμα 500 ανδρών, ή κατ' άλλη πηγή 50 ανδρών, και προξένησαν σύγχυση στη βουλγαρική φρουρά της Καβάλας. Κατά τη διάρκεια της νύχτας οι ηλεκτρικοί προβολείς των οπλιταγωγών εξερευνούσαν την παραλία σαν να ζητούσαν σημείο απόβασης. Οι Βούλγαροι έντρομοι ερευνούσαν κι αυτοί τον ορίζοντα με τη βοήθεια προβολέα που είχαν μεταφέρει από την Αλεξανδρούπολη ή Αδριανούπολη. Ύστερα όλα επανήλθαν στη σκιά. Πάνω από 2.000 Βούλγαροι εγκατέλειψαν άτακτα την πόλη, ενώ βάρκα από την Καβάλα μετέφερε στον ελληνικό στόλο, που αγκυροβόλούσε στη Θάσο, το χαρμόσυνο άγγελμα της αποχώρησης των Βουλγάρων μαζί με τη δυσάρεστη είδηση της απαγωγής ως ομήρων των 27 προυχόντων Καβαλιωτών. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και ο επίσκοπος Μυρέων Αθανάσιος.

Πότε συνέβησαν όλα αυτά τα γεγονότα; Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι το τέχνασμα της απόβασης έγινε στις 24-6-1913, ημέρα Δευτέρα. Στις 25-6-1913 έγινε η αποχώρηση των Βουλγάρων από την Καβάλα. Άφησαν μόνο μια οπισθοφυλακή μέσα στην πόλη, που αποτελούνταν από 12 άνδρες. Το βράδυ της ίδιας ημέρας αναχωρούσε η βάρκα των Καβαλιωτών για να μεταφέρει στο Λιμένα της Θάσου την ευχάριστη είδηση της αποχώρησης του βουλγαρικού στρατού. Κωπηλατώντας οι Καβαλιώτες έφθασαν τα χαράματα της 26ης Ιουνίου 1913 στον ελληνικό στόλο της Θάσου και με υπόδειξη του σκοπού ναύτη του «Αβέρωφ» ανέμεναν ως τις 8 το πρωί για να παρουσιασθούν μόνο τρεις απ' αυτούς στο ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη. Θα πρέπει να παρήλθε μία ή μιάμισυ ώρα με την παράδοση του εγγράφου των προυχόντων της Καβάλας, την ενημέρωση, και ιδιαίτερα με τις συνεννοήσεις που έκανε ο ναύαρχος με τον τηλεγράφο, όταν δόθηκε η εντολή της μετάβασης των Καβαλιωτών στο αντιτορπιλικό «Δόξα», για να το οδηγήσουν στο λιμάνι της Καβάλας αποφεύγοντας τις νάρκες που είχαν ποντίσει οι Βούλγαροι. Στο μεταξύ κατέφθασε και δεύτερη καβαλιώτικη βάρκα απ' την οποία παρέλαβαν τον Τούρκο ψαρά που γνώριζε τα μέρη που είχαν ποντισθεί οι νάρκες. Έτσι το «Δόξα» ξεκίνησε από τη Θά-

σο, αλλά δεν ξέρουμε την ακριβή ώρα της αναχώρησης και της άφιξής του στην Καβάλα. Το ημερολόγιο του πλοίου θα έδινε λύσεις στα ερωτήματά μας, αλλά δυστυχώς χάθηκε, όταν το πλοίο βυθίστηκε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Αν λάβουμε, όμως, υπόψη ότι το «Ιέραξ» το απόγευμα της ίδιας ημέρας ξεκίνησε 5 παρά 10΄ και έφθασε στην Καβάλα 7 και 30΄, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το «Δόξα» πρέπει να προσορμίσθηκε στο λιμάνι της Καβάλας κατά το μεσημέρι της 26ης Ιουνίου 1913. Η διαπίστωσή μας αυτή ενισχύεται και από τη μαρτυρική κατάθεση του αυτόπτη μάρτυρα Σ. Γαλανού, που αναφέρει ότι ανέμεναν στη βάρκα ως τις 8 το πρωί να ξυπνήσει ο ναύαρχος Π. Κουντουριώτης, οπότε επέτρεψαν τρεις απ' αυτούς ν' ανέβουν στον «Αβέρωφ» και να παρουσιασθούν στο ναύαρχο για να του παραδώσουν το έγγραφο της Επιτροπής Καβάλας. Η εντολή στο «Δόξα» για μετάβαση στην Καβάλα έγινε με καθυστέρηση 1½ ώρας²², ήτοι στις 9.30΄ π.μ. Αντίθετα στο ημερολόγιο του Αβέρωφ αναφέρεται ότι η εντολή δόθηκε στις 8 π.μ. Στη σχετική σημείωση αναγράφεται: «Στέλλομεν την «Δόξαν» εις την Καβάλαν περί την 8ην πρωινήν όπως εξετάση και μας αναφέρει. Αύτη καταλλήλως προς αποφυγήν των ναρκών πλεύσασα μας επιβεβαιοί την εγκατάλειψιν της πόλεως».

Μετά μεσημβριάν διατάσσομεν τον «Ιέρακα» και τον «Πάνθηρα» να μεταβούν μετά μικρού αγήματος 25 ναυτών εις Καβάλαν προς τυπικήν κατάληψιν αυτής και ζητούμεν ν' αποσταλή εκεί στρατός προς παραλαβήν της πόλεως. Εις τον κυβερνήτην της «Δόξης» ανατίθεται προσωρινώς η διοίκησις της Καβάλας²³. Επομένως υπάρχει μικρή ανακρίβεια στις δύο αυτές μαρτυρίες. Αφού, όμως, οι Καβαλιώτες έγιναν δεκτοί στις 8. π.μ. από τον Παύλο Κουντουριώτη και δεδομένου ότι μεσολάβησε κάποια καθυστέρηση με τις ερωτήσεις που υπέβαλε ο ναύαρχος στους Καβαλιώτες και με τον ασύρματο που χρησιμοποίησε για συνεννόησή του με την Αθήνα, θα πρέπει να καθυστέρησε η αναχώρηση της «Δόξας» κατά μία ή μιάμισυ ώρα. Αν ληφθεί υπόψη μας και η πορεία της από τα παράλια της Κεραμωτής, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η άφιξη της «Δόξας» στην Καβάλα θα πρέπει να έγινε πράγματι το μεσημέρι.

Το ημερολόγιο του «Ιέρακα» έρχεται σήμερα να διαφωτίσει κάπως τα γεγονότα. Τα χαράματα της 26ης Ιουνίου το «Ιέραξ» έλαβε σήμα ν' αποπλεύσει από το Μούδρο. Με τη «Νέα Γενεά» κατευθύνονται προς τη Θάσο με ταχύτητα 14 μιλίων και με πορεία 13 7 2. Κατέφθασαν στη Θάσο και αγκυροβόλησαν στις 9 και 50΄. Το πλήρωμα κολύμβησε, έφαγε και αναπαύθηκε. Στις 4 η ώρα αρχίζει η προετοιμασία για απόπλου του πλοίου. Στο ημερολόγιό του αναφέρονται τα εξής: «Πλήρης πολεμική έγεργσις. 4 ώρα και 50΄ απόπλους. Πλέομεν προς Καβάλαν παραπλέοντες την ακτήν από τα χαμηλά Νέστου και εις απόστασιν 400 μέτρων περίπου. Παραπλέοντες διαο-

22. Βλ. κατάθεση Σ. Γαλανού στον Γ. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Καβάλας, σ. 339.

23. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 361.

κώς την ακτήν λόγω των βουλγαρικών τορπιλών των περί την Καβάλαν με διαφόρους ταχύτητας και πορείας καταπλεύσαμεν εις Καβάλαν περί την 7 ώρα και 30'. Αγκυροβολία. Εντός του λιμένος αγκυροβολεί η «Δόξα». Αυστηρά επαγρύπνησις των σκοπούντων ανδρών. Δύο ημιλαμιάι έτοιμοι παρά το ταχυβόλον. Συνήθης νυκτερινή υπηρεσία. Ουδέν έκτακτον». Από τη σχετική αυτή σημείωση, που αναγράφεται στο ημερολόγιο της ημέρας αυτής, πληροφορούμαστε ότι το «Δόξα» ήταν ήδη αγκυροβολημένο μέσα στο λιμάνι της Καβάλας, ενώ το «Ιέραξ» παρέμεινε έξω από το λιμάνι. Το τι συνέβη με το αντιτορπιλικό «Δόξα» την 26η Ιουνίου 1913, όταν προσωρμίσθηκε στην Καβάλα, μόνο στα άρθρα των δημοσιογράφων της εποχής εκείνης και στις προφορικές διηγήσεις των πρωταγωνιστών διασώζεται. Και έχουν γραφεί πάνω από 40 άρθρα, άλλα επώνυμα και άλλα ανώνυμα, που αναφέρονται στην απελευθέρωση της πόλης²⁴. Πολλά, όμως, απ' αυτά περιέχουν αρκετές ανακρίβειες και αντιφάσεις.

Το ερώτημα που χρειάζεται σήμερα απάντηση είναι αν το ναυτικό άγημα των 25 ανδρών αποβιβάστηκε πράγματι την 26η Ιουνίου και κατέλαβε την Καβάλα. Ο Γάλλος δημοσιογράφος Γκαστόν Ντεσσάν αναφέρει ότι αποβιβάστηκε μόνο ο κυβερνήτης Αντώνης Κριεζής, ο οποίος, μόλις πάτησε στην ακτή, «εκρατήθη ψηλά υπό πλέον των εκατόν χειρών, αίτινες τον ήγαγον εν θριάμβω». Και συνεχίζοντας αναφέρει: «όταν επήρχετο η νυξ δύο αντιτορπιλικά ήλθον ν' αγκυροβολήσουν εις τον λιμένα. Εις την πόλιν αμέσως οργανώθη με τα υπό των Βουλγάρων εγκαταλειφθέντα όπλα πολιτοφυλακή προς τήρησιν της τάξεως. Τοποθετούνται ναύται ως σκοποί επί των υψωμάτων προς πρόληψιν επιθετικής επιστροφής του εχθρού. Η νυξ διέρχεται ούτω. Την επομένη μερικοί εθελονταί αναφέρουν ότι οι θέσεις Γκραβίστας και Δράμας εγκατελείφθησαν... Τότε 35 ναύται υπό την αρχηγίαν του σημαιοφόρου

24. Βλ. Αωνύμου, Η απελευθέρωσις της Καβάλας, εφ. «Εμπρός» Αθηνών, φ. 28-6-1913 (φωτοτυπική αναδημοσίευση στην εφ. «Καβάλα» Αθηνών, φ. 26-6-1977 και «Χρονικά» 3 (1978), σ. 58-59), Αωνύμου, Η Καβάλα, εφ. «Ακρόπολις» Αθηνών, φ. 28-6-1913 (φωτοτυπ. αναδημ. στην εφ. «Καβάλα» Αθηνών, φ. 26-6-1977 και «Χρονικά» 3 (1978), σ. 60, Σ. Γαλανού, Πώς ειδοποιήθηκε ο ελληνικός στόλος και κατέλαβε την Καβάλα, «Έρευνα», 7 (Ιούνιος 1952), σ. 6-7, Λάζ. Χαρισιάδη, Πώς έγινε η απελευθέρωση της Καβάλας... Αναμνήσεις του συμπολίτου μας, εφ. «Πρωινή» Καβάλας, φ. 28-6-1952, Τίτου Γιαλούρη, Μια άγνωστη σελίδα από την απελευθέρωση της Καβάλας, «Έρευνα», 8 (Ιουλ.-Αύγ. 1952), σ. 21, Εμ. Μελισσάκη, Ο Βούλγαρος αξιωματικός, Αγωνιστικές αναμνήσεις του Δημάρχου Καβάλας, εφ. «Πρωινή», Καβάλας, φ. 29-6-1952, άρθρα Αωνύμων, εφ. «Ταχυδρόμος» Καβάλας, φ. 22 και 23-6-1955, φ. 26-6-1957, φ. 28-6-1968 και φ. 30-6-1983, εφ. «Πρωινή», φ. 22 και 23-6-1955, καθώς και φ. 28 και 29-6-1961, Βασ. Τζανακάρη, 1912-13: Οι προξενικές εκθέσεις, περ. «Γιατί», 215 (Μάιος 1993), σ. 6-21, Γρ. Βασιλα, Πολεμικά γράμματα. Εις την Καβάλαν διά μέσου τορπιλών, περ. «Γιατί», 215 (Μάιος 1993), σ. 54-55, Επαμ. Παπαπερικλή, Η ανακατάληψις της Καβάλας, ΗΚ(1928), σ. 85-89, Έρευνήτή, Από την ιστορία της πόλεως. Η Καβάλα του 1913, εφ. «Ταχυδρόμος», φ. 4 έως 23-7-1953, Αωνύμου, Ο τύπος της Ευρώπης και η κατάληψις της Καβάλας, εφ. «Ταχυδρόμος», φ. 26-6-1955 κ.ο.κ.

Αγγελή αποβιβάζονται»²⁵.

Άλλη προφορική διήγηση αναφέρει ότι το πρωί της 26ης Ιουνίου «εξήλθον μικρός λέμβος εις την παραλίαν από το αντιτορπιλικόν «Δόξα» ο Κριεζής μετά Καβαλιώτου υπαξιωματικού Παπαϊωάννου και του Στυλιανού Μαυρομιχάλη, οίτινες ανηπάγησαν υπό του ενθουσιώντος λαού, όστις κατεπλημμύρισε τον παραλιακόν χώρον και επανηγύριζε την απελευθέρωσίν του»²⁶. Η παρουσία του Στυλιανού Μαυρομιχάλη στην Καβάλα κατά την απελευθέρωσή της επιβεβαιώνεται και από άλλη πηγή. Μόνο που συγγέεται με την επίσημη κατάληψη της πόλης, που έγινε στις 27-6-1913. Υπάρχουν πράγματι ανακριβείς και αντιφάσεις, αφού και στα ίδια τα αποσπάσματα που παραθέσαμε, διαπιστώνονται τέτοιες αντιφάσεις²⁷. Ο Γκαστόν Ντεσσάν, ενώ αρχικά αναφέρει ότι στις 26-6-1913 μόνο ο Αντώνης Κριεζής αποβιβάστηκε, στη συνέχεια ο ίδιος σημειώνει ότι το βράδυ της ημέρας εκείνης, μόλις ήλθαν και τα δύο αντιτορπιλικά, ναύτες του «Δόξα» βγήκαν και τοποθετήθηκαν ως σκοποί στα γύρω υψώματα για να ελέγχουν την κατάσταση. Αλλά και το άλλο απόσπασμα, που αναφέρει ότι το πρωί κατέφθασε το «Δόξα» και αποβιβάστηκαν ο Κριεζής, ο Παπαϊωάννου και ο Μαυρομιχάλης²⁸, αποδεικνύεται ανακριβές, αφού το «Δόξα» πρέπει να κατέφθασε στην Καβάλα γύρω στις 12 το μεσημέρι.

Δεν υπάρχει πια καμιά αμφιβολία ότι στις 26-6-1913 έγινε άτυπη κατάληψη της Καβάλας, χωρίς να διατεθεί η ανάλογη δύναμη για τον έλεγχο και την προστασία της πόλης. Η ιστορική διακήρυξη του Παύλου Κουντουριώτη, που συντάχτηκε στις 26-6-1913 πάνω στο θωρηκτό «Γ. Αβέρωφ» και στον όρμο της Καβάλας, ομιλεί πράγματι για πόλη που έχει καταληφθεί και διατελεί στην κατοχή του. Η διακήρυξη αναφέρει στην πρώτη παράγραφο της: «*Εν ονόματι της Α.Μ. του βασιλέως των Ελλήνων Κωνσταντίνου. Ημείς ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης, αρχηγός του στόλου του Αιγαίου. Προς τους κατοίκους της Καβάλας. Διακηρύσσομεν και δια-*

25. Βλ. Γ. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Καβάλας, σ. 345, όπου αναδημοσιεύεται το άρθρο του Γάλλου δημοσιογράφου, το οποίο είχε δημοσιευθεί αρχικά στον Παρισινό «Χρόνο». Βλ. και *Λάμπρον Τουφεξή*, θέρους 1913 άγημα 25 ανδρών απελευθερώνει την Καβάλα, «Ιστορία Εικονογραφημένη», αριθ. 365, Νοέμβριος 1998, σ. 114-119. Πρβλ. και Σ. Ι. Δούση, ό.π. σ. 361, όπου αναφέρεται ότι διατάχθηκαν ο «Πάνθηρ» και ο «Ιέραξ» να μεταβούν στην Καβάλα με μικρό άγημα 25 ανδρών για τυπική κατάληψη της πόλης. Δεδομένου ότι η άφιξη των δύο πολεμικών στην Καβάλα έγινε στις 7.30' μ.μ., επόμενο είναι η απόβαση των 25 ανδρών του ναυτικού αγήματος να έγινε στις 27-6-1913.

26. Βλ. Γ. Παπαδοπούλου, Ιστορία της Καβάλας, σ. 341.

27. Για το θέμα της εικονικής απόβασης ο Γάλλος δημοσιογράφος Γκαστόν Ντεσσάν αναφέρει ότι ήταν στρατήγημα του Π. Κουντουριώτη, ο οποίος εκάλισε από Θεσσαλονίκη πέντε μεταγωγικά για την πραγματοποίηση αυτού του τεχνάσματος (βλ. Γ. Παπαδοπούλου, ό.π., σ. 344), ενώ ο Σ. Ι. Δούση αναφέρει ότι αποδίει στο βασιλιά, που ήθελε τάχα ν' αποσπάσει την προσοχή των Βουλγάρων στην Καβάλα. Το Υπουργείο, τελικά, απέστειλε δύο εμπορικά σκάφη και διέταξε να προστεθεί και ένα ανθρακοφόρο ή ταχυδρομικό και όχι πέντε που αναφέρει ο Γκαστόν Ντεσσάν (βλ. Σ. Ι. Δούση, ό.π., σ. 358).

28. Βλ. Γ. Παπαδοπούλου, ό.π., σ. 341.

τάσσομεν: «*Η Καβάλα μεθ' όλων των πέριξ, μετά του λιμένος και των ακτών αυτής, κατελήφθη υφ' υμών και διατελεί από τούδε εις την κατοχήν μας*». Και καταλήγει η διακήρυξη: «*Καλούμεν πάντας τους κατοίκους της καταληφθείσης χώρας να συνεχίσουν εν ειρήνη και τάξει τας ιδιωτικές αυτών υποθέσεις, υπακούοντες εις τους νόμους και τας διαταγάς του ημετέρου επιτρόπου, αποφεύγοντες πάσαν ενέργειαν δυναμένην να διαταράξει την δημοσίαν ασφάλειαν. Πάσα πράξις ή απόπειρα πράξεως, θέτουσα εις κίνδυνον την ασφάλειαν του στρατού της κατοχής, του στόλου και των πληρωμάτων αυτού, ή τα συμφέροντα της Ελλάδος, θα δικάζεται στρατιωτικώς ως έγκλημα εσχάτης προδοσίας και θα τιμωρήται με θάνατον 24 ώρας μετά την απόφασιν. Η παρούσα θέλει κοινοποιηθεί εις τους κατοίκους της καταληφθείσης χώρας τη μερίμνη του επιτρόπου ημών. Εν όρμω της Καβάλας και από τον Γ. Αβέρωφ τη 26η Ιουνίου 1913. Ο αντιναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης»²⁹.*

Η επίσημη κατάληψη της πόλης έγινε το πρωί της 27ης Ιουνίου 1913. Το γεγονός τούτο αποδεικνύεται από τη σχετική σημείωση που αναγράφεται στο ημερολόγιο του Γ. Αβέρωφ, όπου ο αντιπλοίαρχος Δούσμανης, κυβερνήτης του πλοίου, αναφέρει: «*Πέμπτη 27 Ιουνίου 1913: «Κατάληψις της Καβάλας». Την 9ην ώρ. της πρωίας αποβιβάζεται εκ των ανιχνευτικών μας «Ιέραξ» και «Πάνθηρ» μικρόν άγημα και επαίρεται επισήμως εις Καβάλαν η ελληνική σημαία». Ο ίδιος κυβερνήτης σημειώνει στο ημερολόγιο της προηγούμενης ημέρας: «*Τετάρτη 26 Ιουνίου 1913... εκ κατοίκων της Καβάλας ελθόντων διά πλοιαρίων εις Θάσον πληροφορούμεθα ότι η πόλις αυτή εγκατελείφθη υπό του βουλγαρικού στρατού και ότι επί του λιμένος είναι ποντισμέναί νάρκαι... Ως προς την εγκατάλειψιν της Καβάλας υπό των Βουλγάρων, βλέπω ότι δικαιούμαι πληρέστερα εις όσα προ ημερών έλεγον εις τον ναύαρχον, όστις πολύ επέμεινε καθ' όλας αυτάς τας ημέρας να ζητήσωμεν μικράν στρατιωτικήν δύναμιν για κατάληψιν αυτής. Έλεγον δε εις αυτόν κατά τας συζητήσεις μας εκείνας ότι η τύχη της Καβάλας εξαρτάται αποκλειστικώς εκ της εμβάσεως των κατά ξηράν επιχειρήσεων του ημετέρου στρατού. Εάν ευωδούντο, η Καβάλα θα έπιπτεν μόνη εις χείρας μας, αν όχι, και αν ακόμη την είχομεν καταλάβει ημείς οι ναυτικοί, ασφαλώς θα την έχανομεν αργότερον. Ευτυχώς συνέβη το πρώτον. Τώρα βεβαίως θα την καταλάβωμεν»³⁰.**

Το ότι η κατάληψη της Καβάλας έγινε το πρωί της 27ης Ιουνίου επιβεβαιώνεται και από το ημερολόγιο του «Ιέρακα», όπου σημειώνεται: «*δη ώρα προετοιμασία των 6 ανδρών των αποτελούντων μέρος του αγήματος. 7η ώρα και 30' το άγημα του πλοίου απεβιβάσθη εις την ξηράν»³¹. Τελικά αποβιβάσθησαν από τα πολεμικά*

29. Βλ. Λάμπρου Τουφεξή, ό.π., σ. 118.

30. Βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 360-361.

31. Βλ. χειρόγραφο ημερολόγιο του «Ιέρακα». Φωτοτυπίες των σελίδων που μας ενδιαφέρουν έλαβε από τ' Αρχεία του Πολεμικού Μουσείου ο κ. Διονύσης Μαυρογιαννης, τον οποίο και ευχαριστώ, γιατί τις έθεσε στη διάθεσή μου.

πλοία 35 ναύτες με το σημαιοφόρο Αγγελή³². Ακολούθησαν και άλλα πληρώματα πολεμικών πλοίων και ανατέθηκε στο Στυλιανό Μαυρομιχάλη σ' ένδειξη ευγνωμοσύνης για τις προγενέστερες εθνικές υπηρεσίες του η επίσημη κατάληψη της απελευθερωμένης Καβάλας. Επίτροπος βέβαια της πόλης είχε ορισθεί ο πλωτάρχης Αντώνης Κριεζής, κυβερνήτης του αντιτορπιλικού «Δόξα».

Τα ημερολόγια των πολεμικών πλοίων επιβεβαιώνονται σήμερα και από μια ανέκδοτη επιστολή που έστειλε στις 26-6-1975 από το Παλαιосέλιο Κονίτσης ο Ευθύμιος Γεωργίου, αυτόπτης μάρτυρας των γεγονότων, στο δήμαρχο Καβάλας Κ. Τσολάκη, που αναφέρει: «Εγώ ο υποφαινόμενος Ευθύμιος Γεωργίου και ο Βρασίδης Καπρίνης, αμφότεροι καταγόμενοι εκ της αυτής κοινότητας, κατά την εποχήν εκείνην ευρισκόμεθα εν τη πόλει Καβάλα εργαζόμενοι ως μαραγκός εγώ εις τον μακαρίτην Μιχαήλ Καπρίνη, γνωστόν εν τη πόλει Καβάλα, ο δε Βρασίδης Καπρίνης εργαζόταν παρά του πατρός Στεργίου Καπρίνη, αδελφό του Μιχαήλ Καπρίνη. Βλέποντας τους Βουλγάρους φεύγοντας πανικόβλητους ενθουσιαστήκαμε τόσο πολύ ώστε πήγαμε σε κάποια ράπτια Εβραιοπούλα και μας έραψε την ελληνική σημαία. Η διοίκησης η βουλγαρική φεύγοντας παρέδωσε την εξουσία της πόλεως εις κάποιον Βουλγαρίδη ρωσογαλλικό πρόξενο· βλέποντας την φευγάλα των Βουλγάρων παρά τους κινδύνους έλαβα θάρρος και ανεβήκαμεν εις τον πύργον του αρχαίου φρουρίου, αναρτήσαμε πρώτοι την ελληνική σημαία επί του πύργου. Εις τα ανοικτά της θαλάσσης περιπολούσαν τα αντιτορπιλικά ο «Ιέραξ» και η «Νέα Γενεά». Από το χάραμα αρχίσαμε να κατεβάζομε και να την ανεβάζομε. Εις ένδειξιν τιμής ο «Ιέραξ» μας χαιρέτισε με τρεις άσφαιρους κανονιοβολισμούς. Επειδή το λιμάνι Καβάλας και εις απόστασιν 50 μέτρων οι Βούλγαροι είχαν τοποθετήσει τορπίλες, μετά την εξαφάνισιν κάθε ίχονος Βουλγάρου από την πόλιν, σηκώθηκε ο караβοκύρης που ήταν Τούρκος εις την τοποθέτησιν των τορπιλών, τον είχαν αγγαρεύσει οι Βούλγαροι, αυτός πήγε εις την Θάσο και οδήγησε το αντιτορπιλικό «Δόξα» διά της εισόδου, όπου είχαν αφήσει οι Βούλγαροι· πέρασε ακριβώς κάτω από την Παναγία· ο πλοίαρχος της «Δόξης» λεγόταν Αντώνης Κριεζής...»³³.

Ο 82χρονος το 1975 Ευθύμιος Γεωργίου γνωρίζει καλά τα γεγονότα που έζησε και περιγράφει. Συμφωνεί ότι η επίσημη κατάληψη της πόλης έγινε το πρωί της 27ης Ιουνίου. Τότε έγινε η απόβαση των ναυτικών αγημάτων, τότε υψώθηκε η ελληνική σημαία στο φρούριο, τότε διαβάστηκε στο Διοικητήριο, σημερινό Πρωτοδικείο, η διακήρυξη του Παύλου Κουντουριώτη προς το λαό της Καβάλας. Το αντιτορπιλικό «Νέα Γενεά», που θυμάται, φαίνεται ότι ακολούθησε τον «Ιέρακα» από τη Θάσο, όταν το βράδυ της 26ης Ιουνίου κατέφθασαν και αγκυροβόλησαν έξω από

32. Βλ. το άρθρο του Γκαστόν Ντεσσάν στου Γ. Παπαδοπούλου, ό.π., σ. 345.

33. Τη χειρόγραφή αυτή επιστολή μου την παραχώρησε ο τότε δήμαρχος Καβάλας μακαρίτης Κων/νος Τσολάκης και βρίσκεται σήμερα στο Αρχείο μου.

Εν Πρωτοδικείοι Κωνσταντινής 26/6/75.

Κύριε Δήμαρχε της πόλεως Καβάλας
 και γιατι αξιωματοι δημοτικοι συμβολοι
 -Εσσι τη εαρινω της αθηναδεδρεως της πόλεως
 Καβαλας αδο τον βουγαρμωι φυκοι του ετου 1975.
 Παραμαζω γα ετιχδινε τας ταυτα ευχαρισμου.
 εδω ο υφριοι φυγαση αυλην και εν τον μεθελ αδο
 εαδης αρσεβαση του εχδρου και ο καταστωι κα εα
 γουτ εν ηρικη των ημινωις το γμα για ταυτωις κα ανα
 φερω και κασοιο εστορμω το εασιον θαρμαζω εα
 μηγινωι γογαι. υβτερα αδο την αλωαι της θουγαρικης
 αυι κρατοριας 460 χρονα. εγω ο κασοφαναμενωι Γιδυμωι
Γεωργιωι και ο θρασιδωι Κασρινηι αφηλοισι κωιλομωι
 εν τη αυλη κωνσταντη. πατα τη εαοφωι ενωσιν ενφωιμαζω
 εν τη αυη Καβαλας εργαζομενωι εν παραμωι εγω εν τον μαμα
 ρωνη αλληαις Κασρινηι γτωοι εν τη αυη καβαλας οδε βρα
 σιδαι Κασρινηι εργαζομενωι αρα του αταρο Γεωργιωι Κασρινηι
αδελφωι του αλληαις Κασρινηι. βη γωσιναι τουι θαυγαρωι
 φυγοναι ααντωβωι εν του βιαδωικωι τον σοφω
 ωσι αηγαμωι εν κασοια ρωστωι εθρωσαουσα και κας ε
 ραζε τη εθινωι Γεωργιωι. η διοικωι θαυγαρωι φυγοναι
 ααριδωε τη εαοστωι τη εασιαι α κασοιαν Κωνσταντινωι κ. Κωνσταντινωι
τη ρωστωγαρμωι αραστωι βη γωσιναι τη φυγασα τη θαυγαρωι αρα
τουι κωιτωις εαλας αρα και αντωικωιαν εν τη αυη του αρατωι
φραρωι αρατωικωι αρα εν τη εθινωι Γεωργιωι εν του
αυητωι εν τα ανατωια της θαυγαρωι αρα αρατωικωι το ενωιρωι
βωιαν ο Γεωργιωι και η ηιω γινωι αδο τη θαυγαρωι ερχωια
μαν γα κωιτωσωμε και να τη αρατωικωι εν ενδωκεν ενφωις
ο Γεωργιωι κωι κωιτωσω με τρωι αρατωικωι κωιτωσωσω.

Η 1η σελίδα από την επιστολή που έστειλε στις 26-6-2975 ο Ευθύμιος Γεωργίου
 στο δήμαρχο Καβάλας Κ. Τσολάκη.

το λιμάνι της Καβάλας. Τα αγήματα, όμως, που αποβιβάστηκαν στο λιμάνι για κατάληψη της πόλης, πρέπει να προέρχονταν από τον «Ιέρακα» και τον «Πάνθηρα». Εκτός αν το ημερολόγιο του «Γ. Αβέρωφ» αναφέρει λανθασμένα τον «Πάνθηρα» ή ο νεαρός τότε Ευθύμιος Γεωργίου μπερδεύει τον «Πάνθηρα» με τη «Νέα Γενεά».

Από το ημερολόγιο του «Ιέρακα» μαθαίνουμε ακόμα για τα γεγονότα που συνέβησαν την Παρασκευή 28-6-1913. Στη σχετική σελίδα αναφέρεται: *«Επί τη δύσει του ηλίου υποστολή σημαίας. 7 ώρ. 18' ερρίφθησαν διά του πρωραίου ταχυβόλου δύο άσφαιραι βολαί όπως σταματήσωμεν εμπορικών πλέον προς Καβάλαν εκ φόβου μήπως προσκρούσει επί τορπιλών. 7 ώρ. 20' ηκούσθησαν πυκνοί τυφεκοβολισμοί εκ του αριστερού μέρους της πόλεως. Πολεμική έγερσις και προετοιμασία. Ως εγνώσθη έφτασαν προς σύλληψιν της απομενούσης εκ 12 στρατιωτών βουλγαρικής φρουράς υπό του αγήματος. Διάλυσις της πολεμικής έγερσεως. Εγένετο επί ημισειαν ώραν χρήσις προβολέως. Ουδέν το έκτακτον»*. Η μαρτυρία της σύλληψης της βουλγαρικής φρουράς που απέμεινε στην Καβάλα αποδεικνύει ότι η πόλη ξεκαθαρίστηκε στις 28-6-1913. Έκτοτε τα πολεμικά πλοία του ελληνικού στόλου πηγαίνονται από Θάσο στην Καβάλα, περιπολούν και μεταφέρουν ναυτικά αγήματα προς ενίσχυση της φρουράς της πόλης. Το αντιτορπιλικό «Λέων», όπως σημειώνεται στο ημερολόγιό του, στις 28-6-1913, ξεκίνησε από τη Θάσο στις 9 ώρ. και 30' για Καβάλα. Στις 10 ώρ. και 5' συναντήθηκε με τον «Πάνθηρα», που έπλεε σ' αντίθετη πορεία, σταμάτησε τις μηχανές του για να παραδώσει τους άνδρες του πληρώματός του. Στις 12 ώρ. και 10' αγκυροβόλησε στην Καβάλα σε βάθος 10 οργυιών. Στη συνέχεια αναφέρεται: *«Αποβίβασις ναυτικού αγήματος δι' εμπορικών λέμβων. 12 και 55' άπαρση, ανάσπαση αγκύρας. Παραπλέομεν εις μικράν απόστασιν από την Καβάλαν όπως αποφύγωμεν τας υπό των Βουλγάρων ριφθείσας νάρκας»*.

Στις 29-6-1913 πληροφορούμαστε από το ίδιο το ημερολόγιο του «Ιέρακα» ότι κατέπλευσε στο λιμάνι της Καβάλας στις 6 ώρ. και 14' το τορπιλοβόλο 14, στις 6 και 50' το αντιτορπιλικό «Λόγη», στις 9 και 40' το τορπιλοβόλο 12, ενώ μεθορμίζεται το «Δόξα» από τη θέση που είχε αγκυροβολήσει το μεσημέρι της 26ης Ιουνίου και καταπλέει στις 5 η ώρα η τορπιλοθέτιδα για τη συγκέντρωση και εξουδετέρωση των ναρκών³⁴. Στο ημερολόγιο της ίδιας ημέρας αναφέρεται ακόμα ότι κα-

34. Η μαρτυρία αυτή του ημερολογίου του «Ιέρακα» συμπίπτει με τη σημείωση του ημερολογίου του «Αβέρωφ», που αναφέρει: *«Καταπλέει εις Θάσον το τορπιλοβόλον 14, όπερ το Υπουργείον απέστειλε μετά μιας τορπιλοθέτιδος προς αλιείαν των εν τω κόλπω της Καβάλας ναρκών. Ταύτα απέπλευσαν μετά τινος ώρας προς εκτέλεσιν της υπηρεσίας ταύτης»* (βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 363). Το τορπιλοβόλο 14 με την τορπιλοθέτιδα πρώτα αλιέυσαν 9 νάρκες στον κόλπο των Ελευθερών και από 1-7-1913 άρχισε η αλιείση των ναρκών της Καβάλας. Στις 1-7-1913 αλιεύθησαν 6 νάρκες, στις 3-7-1913 5 νάρκες, που μεταφέρθηκαν με το εμπορικό «Κορωνάιος» στο ναύσταθμο, και στις 5-7-1913 περατούται η αλιεία των ναρκών και διατάσσονται τα πλοία να επιστρέψουν στο ναύσταθμο. Ο υποπλοίαρχος Κ. Βρυάκος, επικεφαλής της ανέλκυσης των ναρκών της Καβάλας, αναχώρησε, αφού επισκέφθηκε πρώτα τη ναυαρχίδα

τέπλευσε στην Καβάλα ένα ατιόπλοιο, που μετέφερε κάποιο άγημα και το αποβίβασε στην ξηρά.

Στις 30 Ιουνίου 1913 μεταφέρεται και αποβιβάζεται στην Καβάλα υπό την αρχηγία του υποπλοιάρχου Λούντρα ναυτικό άγημα 150 ανδρών³⁵. Στη συνέχεια μετακινείται από τη Θεσσαλονίκη στην Καβάλα το 2ο τάγμα του 29ου συντάγματος πεζοναυτών, το οποίο προσκολλάται στην 8η μεραρχία πεζικού, κάτω από τις διαταγές του συνταγματάρχη Μαθιόπουλου. Με την άφιξη των δύο ευζωνικών ταγμάτων, του 7ου υπό τον αντισυνταγματάρχη Καπετανάκη και του 10ου υπό τον αντισυνταγματάρχη Νικολάου, την 1 και 2 Ιουλίου 1913, αποσπασμένα και τα δύο από το 2ο σύνταγμα Ευζώνων, εμπεδώνεται η ασφάλεια της Καβάλας από τυχόν επιστροφή των Βουλγάρων³⁶.

Κι ερχόμαστε στο λόχο των Θασίων εθελοντών, που είχε οργανώσει ο αξιωματικός του ελληνικού στρατού Χατζηγογούσης. Το Μάιο του 1913 ο Χατζηγογούσης μ' έγγραφο του ευχαριστεί τον ιατρό Αυγουστή Αναστασιάδη για την οικονομική ενίσχυση που έθεσε στη διάθεση του λόχου³⁷. Όταν ξέσπασε ο Β' Βαλκανικός πόλεμος, ο λόχος των εθελοντών της Θάσου είναι έτοιμος για να βοηθήσει τις επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού. Περνά από τα Λιμενάρια, όπου προσφωνείται από τον Κώστα Λαμπίρη³⁸ και μεταβαίνει στην Καλλιράχη, όπου αναμένουν την κατάλληλη στιγμή για να περάσουν στην Καβάλα. Πληροφορούνται την αποχώρηση των Βουλγάρων και με το πλοίο του Καλλιραχιώτη Παπαβασιλείου μεταφέρονται στην Καβάλα απ' την οποία μετακινούνται αμέσως για καταδίωξη των Βουλγάρων. Οι Βούλγαροι είχαν συγκεντρωθεί αρχικά στους Φιλίππους κι από εκεί άρχισε η υποχώρησή τους. Ο λόχος των Θασίων εθελοντών τους πρόλαβε στο Δοξάτο. Στις επιχειρήσεις που έγιναν στο Δοξάτο, κατά τη μαρτυρία του Ηλία Λαμπίρη (1889-1981),

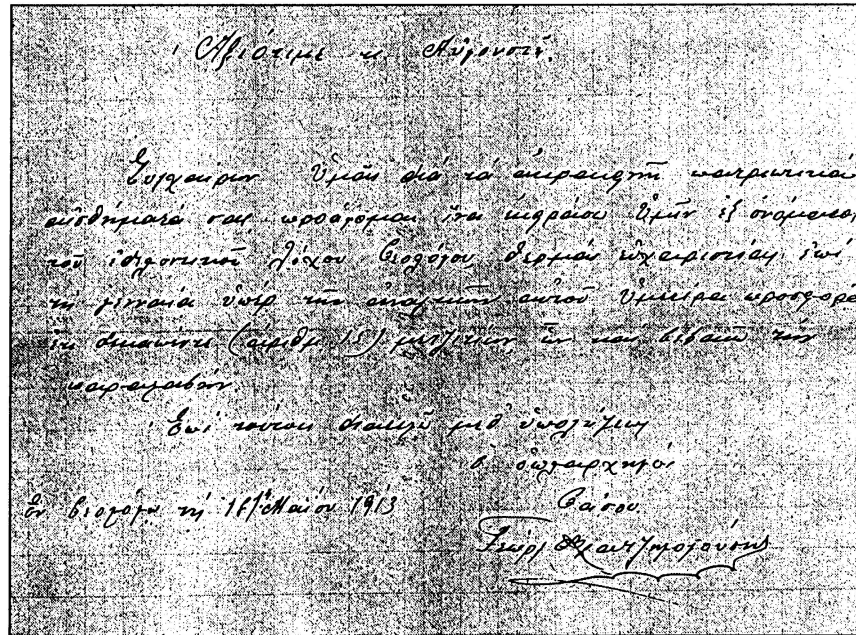
(βλ. Σ. Ι. Δούσμανη, ό.π., σ. 364, 366, 367 και 372). Ο ναύαρχος Θεοφανίδης σε σχετική εργασία του αναφέρει ότι είχαν ποντισθεί γύρω από την Καβάλα 30 νάρκες, που συγκεντρώθηκαν μέσα σε 5 ημέρες.

35. Βλ. Γρ. Βασιλά, *Εις την Καβάλαν διά μέσου τορπιλών*, περ. «Γιατί», 215((Μάιος 1993), σ. 54-55.

36. Βλ. Λάμπρου Τουφεξή, ό.π., σ. 119. Πάντως στο ημερολόγιο του «Αβέρωφ» σημειώνονται όλες οι μετακινήσεις των στρατιωτικών σωμάτων που πραγματοποιούνται από τη Θάσο στην Καβάλα. Έτσι μαθαίνουμε ότι στις 28-6-1913 έφθασε στη Θάσο ένας ταγματάρχης με σώμα προσκόπων (άτακτον σώμα), που μεταφέρεται στην Καβάλα την άλλη μέρα μαζί μ' ένα λόχο του 29ου ναυτικού συντάγματος (βλ. Σ. Δούσμανη, ό.π., σ. 362), στις 1-7-1913 καταφθάνει το εμπορικό «Δημήτριος» μ' ένα τάγμα Ευζώνων (Δούσμανη, ό.π., σ. 364), στις 2-7-1913 με το «Κορωνάιος» ένα άλλο τάγμα Ευζώνων, ενώ ο «Λέων» μεταφέρει το λόχο των Θασίων (Δούσμανη, ό.π., σ. 364), στις 5-7-1913 κατέφθασε στη Θάσο με το «Θεσσαλία» ολόκληρη μεραρχία, που μεταφέρεται την άλλη μέρα στην Καβάλα (Δούσμανη, ό.π., σ. 367), ενώ από τις 7 έως τις 10 Ιουλίου 1913 εξακολουθεί η μεταφορά του στρατού από τη Θάσο με πλήθος μεταγωγικών (Δούσμανη, ό.π., σ. 368-369). Κατά τη μεταφορά μάλιστα πέφτουν μερικά πυρομαχικά στη θάλασσα από το μεταγωγικό «Ασπασία», που ανελκύνονται από ειδικό δύτη του ναυτικού.

37. Φωτοτύπησα το έγγραφο από το αρχείο της οικογένειας του Αυγουστή Αναστασιάδη.

38. Βλ. Κων/νου Χιόνη, *Διάφορα*, περ. «Θασιακά», τ. 6(1989), σ. 211-212.

Η ευχαριστήρια επιστολή του οπλαρχηγού της Θάσου Γ. Χατζηγογούση
στον ιατρό Αυγουστή Αναστασιάδη.

σκοτώθηκε ο Θεολογίτης Καφαντάρης³⁹.

Το πρόβλημα που ανακύπτει σήμερα είναι ο χρόνος της μετακίνησης του λόχου των Θασίων εθελοντών από τη Θάσο στην Καβάλα. Έγινε το απόγευμα της 28ης Ιουνίου 1913, όπως θυμόταν ο Ηλίας Λαμπίρης, ή στις 2 Ιουλίου 1913, όπως αναφέρεται στο ημερολόγιο του θωρηκτού «Αβέρωφ», που δημοσίεψε ο τότε κυβερνήτης του Δούσημανης; Το ίδιο το ημερολόγιο βέβαια κάρηκε ή εξαφανίστηκε. Ίσως υπήρχαν σελίδες που δε συνέφεραν σε κάποιον, γι' αυτό και δεν μπορεί να ελεγχθεί αν δημοσιεύθηκε ως έχει, ή νεότερες προσθήκες, αλλαγές ή κρίσεις παραποίησαν το αρχικό κείμενο. Στις 28-6-1913 και ώρα 7 και 18' ο «Ιέραξ» έριξε με το πρωραίο ταχυβόλο δύο «άσφαιραι βολαί» για να σταματήσει ένα εμπορικό που έπλεε στην Καβάλα προκειμένου ν' αποφύγει τις τοποθετημένες νάρκες. Ποιο ήταν αυτό το εμπορικό πλοίο; Μήπως ήταν του Παπαβασιλείου, που αναφέρει ο Ηλίας Λαμπί-

39. Στους Θάσιους, μάλιστα, που συμμετείχαν στον εθελοντικό αυτό λόγο απονεμήθηκαν τιμητικά μετάλλια, γιατί ως εθελοντές έλαβαν μέρος στις επιχειρήσεις εναντίον των Βουλγάρων κατά τον πόλεμο του 1913. Τα μετάλλια υπογράφονται στις 25-3-1914 από τον υπουργό των Ναυτικών Ελ. Βενιζέλο και βρισκόνταν στα χέρια του Κωνσταντίνου Πέτκου, Νίκου Λαμπίρη, Νίκου Στενού κ.ά.

ρης; Σήμερα, όμως, είμαστε υποχρεωμένοι να δεχθούμε τη μαρτυρία του ημερολογίου του «Αβέρωφ», που είναι σύγχρονη με τα γεγονότα, ενώ η πληροφορία του μακαρίτη Ηλία Λαμπίρη, λόγω παρέλευσης μακρού χρόνου από τα γεγονότα, μπορεί να αμφισβητηθεί. Εκτός κι αν οι άσφαιρες βολές του «Ιέρακα» υποχρέωσαν στις 28-6-1913 το εμπορικό πλοίο να επιστρέψει στη Θάσο. Κι αυτό το εμπορικό πλοίο να ήταν του Παπαβασιλείου, οπότε ο εθελοντικός λόχος των Θασίων να μεταφέρθηκε στις 2-7-1913 από το πολεμικό «Λέων».

Τελειώνοντας αναφέρουμε και την παρέλαση που πραγματοποιήθηκε στην Καβάλα στις 5-7-1913 από δύο ναυτικά αγήματα. Στο ημερολόγιο του «Λέοντος» αναφέρεται: «...Πλέομεν προς Καβάλαν ακολουθούντες την γραμμήν προπλέοντος προς Καβάλαν στόλου. 10.50' κατάπλους εις λιμένα Καβάλας. Πόντισις αγύρας. Παρέλασις δύο αγημάτων...».

Η απελευθέρωση της Καβάλας δεν κρίθηκε βέβαια από κάποια μάχη. Κρίθηκε γενικά από τη νικηφόρα προέλαση του ελληνικού στρατού και από τη διπλωματική μάχη που έδωσε για ένα ολόκληρο μήνα στο Βουκουρέστι ο Ελευθέριος Βενιζέλος.